

VAJDAHUNYAD

Magyarok száma: 2803 fő (2011)

Területe 2.457 hektár; népessége 4.520 lélek.

1. Földrajzi fekvése. Hunyad vármegyében fekszik, annak délkeleti részén, 239 m. magasságban. Két folyócska, a Zalasd és a Cserna(Egregy) vizének összefolyása által keletkezett völgykatlanban épült. A várostól délre és nyugatra merészen szaggatott erdős hegyek, míg keletre és északra lankás termékeny dombok emelkednek.

2. Története. Vajdahunyad alapítását a messze történet előtti időkben kell keresni s így keletkezését homály fedi. Kőkorszakbeli leletek bizonyítják, hogy az ősember már lakhelyül választotta ezt a helyet. Valószínű, hogy a dákok is lakták, hiszen a dák főváros Sarmizegethusa (később Ulpia Trajana, a mai Várhely) közel volt. Utóbb a rómaiak lakták V. vidékét. A hagyomány szerint a vörös barátok kolostora a 11.-12. szdban a Szentpéter hegyen állott, alapfalai ma is láthatók. A monda szerint a római várból és a vörös barátok kolostorából épült fel a Szentpéter alatt a Hunyadi vár. Stibor 1399. június hó 3-án Szebenből meghagyja Hátszeg és Hunyad vár parancsnokainak, hogy az utasokat és kereskedőket védelmezzék. Zsigmond király 1409-ben Sebre vitéznek adja jutalmul Hunyad várát. Sebrének fia Vajk vagy Vojk, unokája János(Hunyadi). Mint koronabirtok IV. Béla és Nagy Lajos alatt szerepel a történelemben.

A V-i várat Szilágyi Erzsébet és Hunyadi János építették (1452.), 1456-ban Mátyás király a vár ura. 1481-ben a 32.000 holdas uradalmat a várral fiának Hunyadi grófnak adományozza, kinek halála után neje Frangepán Beatrix Brandenburi Györgyhöz megy másodsor nőül és vele együtt a Hunyadi birtok is Györgyre száll, ki azt eltékozza, elzalogosítja. 1526-tól 1613-ig az enyingi Török családé a vár, ezután Bethlen Gábor fejedelem, 1648-ban Bethlen Katalin, Zólyomi Dávidné a vár ura s a vár a Zólyomi család birtokában van 1671-ig. Utána I. Apaffy Mihály lesz a vár ura, ki a várat Zólyomitól pártütésért elveszi. Apaffy Thököly Imre késmárki gróffal cseréli el a várat, majd II. Apaffy Mihály és végre 1724-ig özvegy Apaffy Katalin birtokolja a várat, kinek halála után máig a kincstár veszi birtokba.

1724-ben agyonrenoválják a várat és tönkreteszik a remek góth és renaissance stílt. 1817-ben I. Ferenc 3 napot tölt Hunyadon és 30.000 forintot ad a vár kijavítására. Alig hogy felépül, villám csap be s leég, de közadakozásból újra felépül 1824-ben.

1849. április hó 14-én a várban időzik Bem és vezérkara. 1854. április 13-án kigyul és leég a tetőzet s így marad 1874-ig, amikor a műemlékek országos bizottsága stilszerűen

restauráltatja oly célzattal, hogy Rudolf trónörökösnek vadászkastélyul szolgáljon. Azóta a vár javítása kisebb-nagyobb megszakításokkal egyre tart.

A m.kir. vas-és acélgyár 1882-ben települ V.-ra, hogy a közelfekvő gyalári vasbányák érceit itt feldolgozza. Előbb csak egy olvasztó épül, majd szaporodnak a nagy olvasztók, felépülnek a Martin-pestek s fejlődik a vasipar, mely lendületet ad a város fejlődésének s halad rohamosan a kultúra felé. A gyárral kapcsolatosan építik ki a piskii vasúti elágazást, majd később leszerelik az 1884-ben épült gyalári kötélpályát s építik 1902-ben az erdélyi bányavasutat, mely egyike a hegyi vasutak legszebbikének. Pályája legnagyobbbrészt merészen sziklafalba vágott vonalon vezet, sok helyt 27% emelkedéssel.

A régi Hunyad a vár melletti hegyen terült el. Itt volt a piac, mely városrészt ma is piacnak nevezik. Hunyad városa a régi időben kiváltságos város volt. 1867-ben törvényhatósági joggal, külön városi főispánnal bírt, mely kiváltság 1876-ban megszűnt. A mult század elején az erdélyi görög keleti püspök helynök székhelye , ma rendezett tanácsú város.

3. Hatóságok és hivatalok. Székhelye a hunyadi járásnak, van benne járásbíróság, adóhivatal, erdőgondnokság, m. kir. posta-, távirda- és távbeszélőhivatal, kir. közjegyző, Szent Ferenc-rendi zárda és papnevelde.

4. A lakosság foglalkozása. Valaha fejlett ipara volt V.-nak, mely céh-rendszerbe volt osztva. Virágzott a szűcs-,fazekas-és csizmadia ipar; ma az őslakosság földművelő, az újabban letelepültek többnyire a gyárban vannak alkalmazva, mint gépészek, lakatosok és más szakmunkások.

5. A város határa termékeny agyagos humus, melyben minden mezőgazdasági termék jól megterem; mivel kötött talaj, sok esőt kíván. A városnak sétánya nincsen s ezért a közönség a közvetlen közelben levő kincstári erdőkbe szokott kirándulni. A város fásítása egyre tart, leginkább gömbakácot, hársfát és platánt ültetnek. Folyóvíze a Cserna(Egregy) és a Zalasd, mely a város felsőrészén egyesül.

6. Tervek a jövőre. A pár évvel ezelőtt létesített aszfaltjárdákat most az utak és közterek kikövezése fogja követni. Rövid időn belül megvalósul a villanyos világítás. Egy gimnázium létesítésén fáradoznak most, kilátás van arra is, hogy a közel jövőben a m. kir. vasgyárat kibővítik, hengerműveket létesítenek, ami a város fejlődésében nagy lépést jelent. V. jövőjét a környéken levő kiapadhatatlannak látszó vasbányák biztosítják s az újabban feltárt vasérctelepek ipari várossá praedestinálják.